

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อเปรียบเทียบบททำขวัญเรือของชาวไทยภาคใต้ในด้านรูปแบบ เนื้อหา การสร้างสรรค์และการถ่ายทอดในขอบเขตพื้นที่ศึกษา 3 จังหวัด คือชุมพร นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี จากการรวบรวมข้อมูลจังหวัดชุมพรได้บททำขวัญ 10 สำนวน จังหวัดนครศรีธรรมราช 10 สำนวน และจังหวัดสุราษฎร์ธานี 9 สำนวน รวมทั้งสิ้น 29 สำนวน แบ่งเป็นบททำขวัญเรือสำนวนหลัก 8 สำนวน และบททำขวัญเรือที่ไม่ใช่สำนวนหลัก 21 สำนวน

ถิ่นฐานของหมอขวัญที่มีบททำขวัญเรือสำนวนหลักจะมีเพียงที่ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เท่านั้น ส่วนหมอขวัญที่ไม่ใช่บททำขวัญเรือสำนวนหลักก็จะมีถิ่นฐานอยู่ทั่วไปในแถบริมชายฝั่งทะเลของทั้งสามจังหวัด

การทำขวัญเรือนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ การทำขวัญเรือประมง และการทำขวัญเรือพายแข่ง การทำขวัญเรือประมงนั้นมีในขอบเขตพื้นที่ศึกษาทั้งสามจังหวัด คือชุมพร นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี ซึ่งทำกันโดยทั่วไปแถบริมชายฝั่งทะเล ทั้งนี้เพราะชาวประมงจะทำขวัญเรือหรือที่เรียกว่า “ไหว้หัวเรือ” เป็นปกติก่อนออกเรือไปทำการประมงอยู่แล้ว การทำขวัญเรือขาวมีเพียงในจังหวัดชุมพรและสุราษฎร์ธานีเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากประเพณีการแข่งขันเรือขาวมีใน 2 จังหวัด คือ ที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ตำบลท่าข้าม อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และปากแม่น้ำตาปี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

หากพิจารณาถึงการทำขวัญเรือและบททำขวัญเรือจะเห็นได้ว่าจังหวัดชุมพรเป็นจังหวัดที่มีพิธีกรรมและบททำขวัญที่เข้มแข็งมากที่สุด นอกจากนี้จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดสุราษฎร์ธานี นั้นส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมมากกว่าบททำขวัญ ปัจจุบันผู้สืบทอดบททำขวัญเรือมีน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องจากการเน้นพิธีกรรมมากกว่าบททำขวัญ และสามารถประกอบพิธีกรรมได้โดยไม่ต้องใช้บททำขวัญเรือ ดังนั้นบททำขวัญจึงเป็นเพียงสิ่งเสริมความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีเท่านั้น ประกอบกับการทำขวัญเรือบุคคลในเรือสามารถประกอบพิธีกรรมได้ด้วยตนเองและสามารถนำตัวบทจากพิธีกรรมอื่นมา

ประยุกต์ให้เป็นบทที่ใช้ประกอบพิธีได้ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ไม่มีการสืบทอดบททำขวัญเรือ และอาจทำให้บททำขวัญเรือที่เป็นสำนวนหลักสูญหายไปนั่นเอง

รูปแบบของพิธีทำขวัญเรือสามารถแบ่งได้เป็นสองประเภท คือ การทำขวัญเรือที่หมอขวัญประกอบพิธี และการทำขวัญเรือที่เจ้าของเรือหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรือประกอบพิธี ลักษณะการประกอบพิธีเมื่อเปรียบเทียบการทำขวัญเรือประมงและการทำขวัญเรือยาวพายแข่งของแต่ละจังหวัด โดยส่วนใหญ่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน ที่แตกต่างกันคือขั้นตอนที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยและการใช้ตัวบทประกอบพิธี พิธีทำขวัญเรือที่ทำโดยหมอขวัญจะมีการใช้ตัวบทสำหรับทำขวัญเรือมาประกอบพิธีกรรม มีการเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ และมีขั้นตอนการประกอบพิธีที่ซับซ้อนมากกว่าการทำขวัญเรือที่เจ้าของเรือหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรือประกอบพิธีที่เน้นเพียงเครื่องเช่นสรวงสังเวฆแม่ย่านาง และการอธิษฐานจิตต่อแม่ย่านางเท่านั้น

จากการศึกษาพบว่าบททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือแสดงให้เห็นอิทธิพลของความเชื่อหลายประการ คือความเชื่อเรื่องขวัญ ลัทธิผีสงเวทศา ศาสนาพุทธ และพราหมณ์ โดยปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในพิธีกรรมและบททำขวัญ เดิมการทำขวัญเรือเกิดเนื่องมาจากอิทธิพลของความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเรื่องขวัญกับความเชื่อเรื่องผีสงเวทศา แต่อย่างไรก็ตามในการประกอบพิธีกรรมนั้นก็ได้อธิบายให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นหลักใหญ่ และมีอิทธิพลของความเชื่อของพราหมณ์ทั้งในด้านการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เวทมนตร์คาถาเข้ามาเป็นส่วนเสริมให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

องค์ประกอบของบททำขวัญเรือแบ่งได้เป็น 7 ส่วน คือบทประณามพจน์ บทชุมนุมเทวดา บทไหว้ครู บทอัญเชิญเทวดา บทเชิญขวัญแม่ย่านางหรือบททำขวัญเรือ บทเชิญเทวดากลับ บทขอพรและบทลาเครื่องสังเวฆ และบททำน้มนครและโองการต่างๆ องค์ประกอบหลักที่สำคัญที่สุดสำหรับบททำขวัญเรือคือบทชุมนุมเทวดา และบทเชิญขวัญแม่ย่านางหรือบททำขวัญเรือ บทชุมนุมเทวดานั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่หมอขวัญทุกคนใช้ ส่วนบทเชิญขวัญแม่ย่านางหรือบททำขวัญเรื่อนั้นเป็นองค์ประกอบเดียวในบททำขวัญเรือที่ชี้เฉพาะว่าเป็นการทำขวัญเรือ และองค์ประกอบนี้เช่นเดียวกันก็เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าบททำขวัญสำนวนนั้นๆ เป็นบททำขวัญเรือสำนวนหลักหรือเป็นบททำขวัญที่คัดแปลงมาจากบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่น ทั้งนี้เนื่องจากหมอขวัญหลายท่านที่นำตัวบทจากพิธีกรรมอื่นๆ มา

ประยุกต์มักจะนำตัวบทเหล่านั้นมาปรับให้เป็นบททำขวัญแม่ย่านาง เช่นการเปลี่ยนชื่อเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นแม่ย่านางและบริวาร เป็นต้น หรือบางท่านก็ใช้การกล่าวอธิษฐานจิตต่อแม่ย่านางและบริวารโดยตรง โดยไม่ใช่ตัวบทแต่อย่างใด

บททำขวัญที่ได้รวบรวมมาทั้งหมดมีทั้งบททำขวัญเรือที่เป็นสำนวนหลัก และบททำขวัญเรือที่ไม่ใช่สำนวนหลัก สำหรับบททำขวัญเรือสำนวนหลักนั้นมีลักษณะหลายประการที่ชี้เฉพาะให้เห็นว่าเป็นตัวบทที่ใช้เฉพาะในการทำขวัญเรือเท่านั้น ซึ่งมีเพียง 8 สำนวนจากบททำขวัญทั้งสิ้น 29 สำนวน สามารถจัดกลุ่มบททำขวัญเรือสำนวนหลักได้เป็น 4 กลุ่ม ตามลักษณะต่างๆที่คล้ายคลึงกันในแต่ละกลุ่ม ลักษณะคำประพันธ์ของบททำขวัญเรือสำนวนหลักส่วนใหญ่เป็นคำประพันธ์คล้ายร้อย คือมีทั้งหมดถึง 4 สำนวน และปรากฏในบททำขวัญทั้งสามจังหวัดคือชุมพร 2 สำนวน นครศรีธรรมราช 1 สำนวนและสุราษฎร์ธานี 1 สำนวน คำประพันธ์คล้ายกาพย์สุรางคนางค์ 28 มีทั้งหมด 3 สำนวนในบททำขวัญจังหวัดชุมพร ส่วนคำประพันธ์คล้ายกาพย์ยานีนั้นมีเพียง 1 สำนวนในบททำขวัญจากจังหวัดนครศรีธรรมราช

บททำขวัญเรือที่ไม่ใช่สำนวนหลักนี้มีถึง 21 สำนวน ทั้งหมดเป็นบททำขวัญที่มาจากบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ ทั้งสิ้น โดยวิธีการนำมาใช้นั้นมีหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงชื่อของเทวดาต่างๆ มาเป็นแม่ย่านาง หรือการนำตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมนั้นมาใช้ในฐานะตัวบทเดิม เมื่อถึงขั้นตอนการเชิญแม่ย่านางจะใช้การอธิษฐานแทน หรือนำโองการต่างๆ มาใช้ทำน้ำมนต์ เป็นต้น บททำขวัญเรือที่ไม่ใช่สำนวนหลักส่วนใหญ่ที่นำมาจากบททำภูมิบ้านและบทไหว้ครู ลักษณะคำประพันธ์ส่วนใหญ่จะเป็นคำประพันธ์คล้ายสุรางคนางค์ 28 คล้ายกาพย์ยานี 11 และคล้ายร้อย ส่วนบททำขวัญที่นำมาจากการทำขวัญนาจะมีลักษณะคำประพันธ์คล้ายร้อยยาวและสุรางคนางค์ 32

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะโดยรวมของบททำขวัญเรือสามารถแบ่งบททำขวัญเรือได้ 4 ประเภท คือ ตัวบทสำนวนหลักที่สันนิษฐานว่ามีที่มาจากตัวบทสำนวนเดิม ตัวบทที่ได้มาจากการดัดแปลงตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่น ตัวบทที่แต่งขึ้นใหม่ และตัวบทที่เป็นการอธิษฐาน ตัวบทที่ได้มาจากการดัดแปลงตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ มีจำนวนมากที่สุด แม้ในบททำขวัญเรือสำนวนหลักซึ่งเป็นบทที่ใช้ในพิธีทำขวัญเรือโดยเฉพาะ ยังปรากฏว่ามีการสร้างสรรค์ใหม่โดยการนำตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นและการนำบททำขวัญเรือสำนวนอื่นมาประสมประสานกับตัวบทเดิมด้วย แสดงให้เห็นความ

เป็นสหบทของบททำขวัญเรือที่มีแนวคิดวาทกรรมคติสร้างขึ้นจากระบบสัญลักษณ์และขนบวรรณศิลป์ของวรรณคดีที่มีมาก่อน อีกทั้งวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความหมายของตัวบท ดังนั้นตัวบทจึงไม่ได้มีความหมายที่เป็นเอกเทศในตัวเอง แต่เป็นสหบทซึ่งรวมเอาผลงานที่มีมาก่อนและความคิดความเชื่อในบริบททางวัฒนธรรมหลายอย่างเข้าด้วยกัน เช่นตัวบทในพิธีกรรมอื่น แนวคิดทางสังคมและวัฒนธรรม ความเชื่อทางลัทธิศาสนา ความเชื่อเรื่องขวัญ วรรณคดีแบบฉบับ และอิทธิพลของสื่ออื่นๆ เป็นต้น

สำหรับลักษณะการถ่ายทอดของบททำขวัญเรือพบว่าการถ่ายทอดเป็นแบบมุขปาฐะซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัต คือมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ส่วนวิธีการสืบสานและการสร้างสรรค์ของหมอขวัญนั้นแบ่งเป็น 6 ประการคือ การแต่งเดิมตัวบทโดยทำให้เป็นร้อยกรองที่สละสลวย การปรับเปลี่ยนรูปแบบตัวบท การแทรกตัวบท การประสมประสานตัวบท การกล่าวซ้ำตัวบทเดิม และการแต่งตัวบทขึ้นใหม่ วิธีการสร้างสรรค์เหล่านี้ปรากฏในบททำขวัญเรือทั้งในส่วนวนหลักและบททำขวัญที่ประยุกต์มาจากบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ

การวิเคราะห์บททำขวัญเรือทั้งสามจังหวัดพบว่าหมอขวัญมีแนวโน้มที่จะประยุกต์ตัวบททำขวัญเรือขึ้นมาจากตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ ที่คนใช้อยู่ อาจมีการแก้ไขดัดแปลงบทที่นำมาให้เหมาะสมกับการทำขวัญเรือ หรือนำบทนั้นมาใช้ประกอบพิธีกรรมในฐานะตัวบทเดิม ตัวบทต่างๆ ที่หมอขวัญนำมาประยุกต์ใช้ คือ บทสวดดี บทไหว้ครู บทอัญเชิญเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ บททำขวัญแม่ย่านาง บททำน้ามนต์ และโอองการ

บทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญเรือและบททำขวัญเรือมี 3 ประการคือบทบาทหน้าที่ในเชิงจิตวิทยา บทบาทหน้าที่ในทางวัฒนธรรม และกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งบทบาททั้งสองประการแรกเป็นบทบาทหน้าที่ที่ช่วยทำให้การทำขวัญเรือดำรงอยู่ ถึงแม้ว่าผู้ที่สืบสานบททำขวัญเรือจะลดน้อยลง จนกระทั่งหลายสำนวนอาจจะสูญหายไปในที่สุด แต่อย่างไรก็ตามพิธีทำขวัญเรือน่าจะยังคงอยู่คู่กับอาชีพประมงและการแข่งขันเรือยาวต่อไป ทั้งนี้เพราะมีบทบาทสำคัญในด้านวัฒนธรรมและจิตวิทยาหลายประการ ดังที่ ไฮน์ซ (Heinz, 1982:43-90) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมทำขวัญว่า เป็นการรักษาและรวบรวมความเป็นหนึ่งของสังคมไว้ เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้เกิดความสมดุลทาง

ร่างกายและจิตใจ เพื่อเสริมสร้างคตินิยมและความรู้สึกรับผิดชอบ ผ่อนคลายความตึงเครียดและความ
ตระหนกตกใจ และเป็นการประกาศความสมัครสมานของครอบครัวและกลุ่มของคน

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นรวบรวมบททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือของชาวไทยภาคใต้ เพื่อนำ
มาเปรียบเทียบกันในด้านรูปแบบ เนื้อหา การสร้างสรรค์และการถ่ายทอด ซึ่งอาจจะเป็นแนวทางใน
การศึกษาเปรียบเทียบการทำขวัญอื่นๆ และการเปรียบเทียบบททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือใน
ประเทศไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไป